

Bánszki Tamás (1892–1971) festő-, grafikus- és szobrászművész emlékezete

„A TUDÁS FEGYVER, ÉLETHARCBAN GYŐZÖL EZZEL”

Vasné dr. Tóth Kornélia

Ötven éve, 1971-ben hunyt el Bánszki Tamás magyar festő-, grafikus- és szobrászművész. A Csongrád-Csanád megyei (akkor Csanád vármegyei) Földeákon született 1892. december 18-án, földműves szülők gyermekeként.

Tanulmányait Földeákon kezdte, jó eredményei okán a harmadik és negyedik évfolyamot már magánúton végezhetette. Szegeden a piaristáknál érettségizett. Önéletrajzában így írt a szegedi évekről: „...Munkácsy Honfoglalásának színvázlata, Csók István, Lotz Károly, Vágó Pál, Mednyánszky stb. alkotásai kötötték le a figyelmem és derék öreg rajztanárom, Nováky Bertalan ösztönzött a távoli cél felé. Így tehát 1912-ben az érettségi vizsga után a Képzőművészeti Főiskola rajztanárrá lettem.”

A Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán tanult 1918-ig, ahol tanára volt a Munkácsy-tanítvány Révész Imre, valamint Bosznay István, Edvi Illés Aladár és Lyka Károly. 1914 őszén besorozták, így tanulmányait csak 1918 tavaszán tudta befejezni.

1920-tól tanított a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tarpán, majd Fehérgyarmaton, ezt követően a debreceni piarista gimnáziumban – utóbbi helyen negyed évszázadon át. Bekapcsolódott az itteni művészeti életbe, csatlakozott a Debreceni Műpártoló Egyesülethez és az Ajtósi Dürer Céhhez. A helyi Művészházak alapító tagja volt. Első debreceni kiállítására 1926-ban került sor. 1927-ben Földeákon az ugyancsak földeáki Dehény Lajos művésztanárral közösen mutatta be munkáit. Az 1920-as években tanulmányútjai során megfordult Ausztriában, Németországban, Olaszországban és Franciaországban. Könyveket is illusztrált, például az 1930-ban megjelent Liszt Nándor és Sümeghy József által szerkesztett *Debrecen katolikus multja és jelene* című kötetet.

Debrecenben az 1935 októberében megalakuló Ajtósi Dürer Céh fogta össze a grafikusokat, köztük Bánszki Tamás mellett a legismertebbek: Toroczkai Oszvald, Menyhárt József, Gáborjáni Szabó Kálmán, Oláh István, Vadász Endre, Várko-



1. ábra. Bánszki Tamás grafikája, 107 × 78 mm

ny Károly. Bánszki Tamás a céh 1935. decemberi nagy nemzetközi kiállításán – melynek rendezésében is komoly részt vállalt – kilenc mélynyomású lappal (*Útmentén, Házak, Tépett fák, Hadak útja, Szülőföldem, Füzér, Tél, Újhold, Búcsúsok*) vett részt, köztük rézkarcokkal, lágyalap és aquatinta eljárású lapokkal. *Házak* című rézkarcát a Déri Múzeum megvásárolta. Ekkoriban már a budapesti Nemzeti Szalonban és a Múcsarnokban is szerepeltek munkái. A Múcsarnokban 1931-től nyolc alkalommal állított ki. 1936-ban a varsói II. nemzetközi fametszet-kiállításon a *Madonna*, 1939-ben Chicagóban az *Aratás* című munkáját mutatták be. 1937 húsvéthétfőjén a debreceni Déri Múzeumban nyílt önálló tárlata, ahol a *Bánszki Tamás fametszetei* (1937) című albumát is megvásárolhatták az érdeklődők. Utóbbi dr.



2. ábra. Bánszki Tamás fametszete, 100 × 80 mm

Kanszky Márton ajánlásával jelent meg, és a művész hat metszetét (*Földeáki Madonna, Madonna, Angyali üdvözlés, Szent György, Immaculata, Golgota*) tartalmazza, melyek témái a megtestesülés és a megváltás: „A fa és a vas, a kéz és a lélek konzonanciája okozza azt, hogy Bánszki Tamás spirituális tartalma e képeiről, önkénytelenül is a maga teljes egészében kiárad, mert belőlük, a lélek szól a lélekhez!” (Kanszky). (1–2. ábra)

A második világháborút követő időszakban, az iskolák államosítása (1948) után egy évig Debrecenben tanított. 1950 és 1951 között Földeákon volt pedagógus. 1952-től Szegeden és Makón is oktatott. Több száz képet és grafikát készített. Fiatalabb korában az élénkebb színeket alkalmazta, később a finomabb, opálos színeket kedvelte. Kevés olajképet festett, inkább akvarellt, melyeken főleg paraszti témákat, a népiéletet és az alföldi tájat dolgozta fel: „Művészi meglátásban és kifejezőmódban egy gazdag élet és hűség süt át ezeken a képeken. S ez az élet és hűség azokhoz köti Bánszki Tamást, akiktől származik, alföldi, közelebbiről földeáki parasztjaihoz” – írta Lódi Ferenc egy szegedi kiállítása kapcsán a *Délmagyarországban*. És valóban legmeghittebb munkái a falusi házak, utcacérszletek. Szívesen idézte föl a régi cséplések hangulatát, a színes öltözetű lányok, asszonyok csoportját, a vizes edényekkel megra-

kott talicskákat, de ugyanígy a szénásszekér vagy a kis batyujával arra ballagó csizmás parasztember is megörökítést nyer zsánerképszerű alkotásain. Műveit az érzések, hangulatok, jellemrajzok és mozdulatok megragadása teszi élővé.

A grafikai technikák közül a rézkarc állt hozzá legközelebb, Debrecenben rézkarcoló műhelyt is alapított. Emellett ceruzarajzokat és fametszeteket készített. Szegeden a városi élet is nyújtott számára művészi élményt, de a Tisza-parton sétálva a folyó vize minduntalan a Földeákhoz hasonló Tápéra vezette. „[...] Szeged, Tápé s nyaranként még Földeák is: ez a három pont, melyek meghatározzák munkám területét...” – írta önéletrajzában.

Vallásos irányultsága okán templomokban is alkotott, ő festette a debreceni Szent László-templom oltárképét, amely Szent Lászlót ábrázolja. Az óföldeáki katolikus templom részére is készített oltárképet. A debreceni Szent Anna-templom homlokzatát díszítő Szent Imre-szobor szintén Bánszki Tamás munkája.

1956-ban nyugdíjba vonult, de nem hagyott fel a művészi pályával. A szegedi Móra Ferenc Múzeumban többször is kiállították munkáit az



3. ábra. Bánszki Tamás rézkarca, 174 × 123 mm



4. ábra. Bánszki Tamás fametszete, 67 × 108 mm

1960-as években. Ezek alkalmával számos grafikát ajándékozott a múzeumnak. 1964-től tagja lett a Képzőművészeti Alapnak.

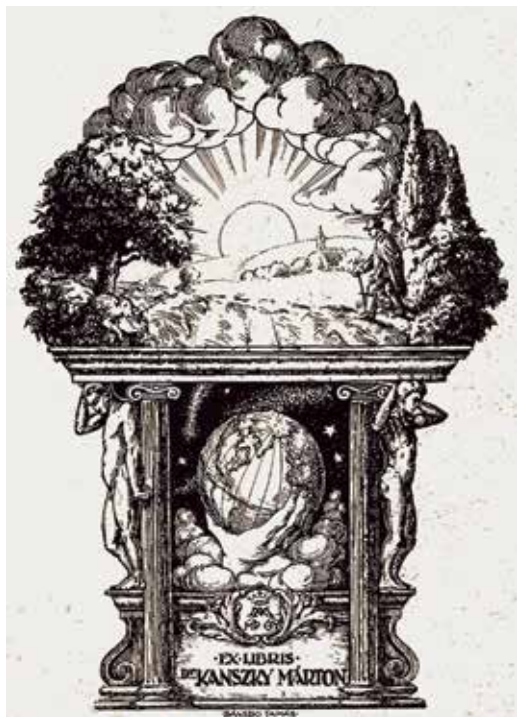
Kevésbé ismert kisgrafikai munkássága, mely debreceni éveiben, főként az 1930-as években virágzott. Az Ajtósi Dürer Céh tagjaként számos megrendelést kapott a kör tagjaitól könyvjegyek készítésére. Az ekkoriban alkotott ex libriseiből és alkalmi grafikáiból többet is őriz az Országos Széchényi Könyvtár Térkép-, Plakát- és Kisnyomtatványtára, melyből

bemutatók néhányat. Cserkész témájú rézkarc ex libriseket készített a sokáig Debrecenben élő, a cserkészmozgalomban aktívan részt vevő Reisinger Jenő (1908–1971) ex libris gyűjtő számára. (3. ábra)

A debreceni Ajtósi Dürer Céh alapító tagja, neves műgyűjtő, bibliofil Berei Soó Rezső (1903–1980) botanikaprofesszor részére a XIX. századi francia könyveibe szóló ex librist alkotott, úri párral („Des livres francaises du XIX. siècle, Prof. R. de Soó”). Dely Istvánnak, a helyi grafikai műhely tagjának készített könyvjegy szántóvető embert ábrázol. (4. ábra)

Réthy István (1909–1988) – az Ajtósi Dürer Céh, majd a Kisgrafika Barátok Köre titkára – egy ex librise kaszájára támaszkodó, megpihenő parasztembert mutat be. Kanschky Márton (1893–1959) piarista gimnáziumi tanár ex libriseit áthatja a mondanivaló mélysége és egyetemessége: az egyikben a földgolyó, a világegyetem s benne az egyes ember mint vándor jelenik meg. (5. ábra)

A Kanschky család részére szóló kisgrafikán feszület látható korpusszal, a Szentlelket jelképező galambokkal, a képen átsugárzik a megváltásba vetett hit, az Atya kegyelme és fényessége. (6. ábra)



5. ábra. Bánszki Tamás grafikája, 100 × 70 mm



6. ábra. Bánszki Tamás rézkarca, 110 × 75 mm



7. ábra. Bánszki Tamás grafikája, 100 × 83 mm

Lőkös Károly könyvjegyén a tudás hatalma fogalmazódik meg: nyitott könyv szerepel lovasal, „A tudás fegyver, életharcban győzol ezzel” felirattal. (7. ábra)

Az Ajtósi Dürer Céh tagjai számára 1938-ban tagsági jegyet metszett, melybe biankós lapként az egyes tagok beírhatták a nevüket. Fametszetű alkalmi grafikája maradt fenn „Boldog karácsonyt kíván Nagy József!” felirattal a híres debreceni pedagógus, műgyűjtő Nagy József (1879–1962) nevére, melynek ábráján a Debreceni Református Kollégium épülete látható, esti fényben.

Önmaga számára is metszett, illetve karcolt több ex librist, ún. ipse fecit lapot. Az „Ez az én könyvem! Bánszki Tamás” feliratú rézkarcon ismét a vándor motívuma jelenik meg, székely kapuval. (8. ábra)

Egy fametszetű ipse fecit lapon, szintén 1938-ból, származására utalóan egy parasztudvar látható galambúccal, szénakazallal, a háttérben gémeskúttal. Bánszki nevére nemcsak saját maga készített ex librist, a debreceni Nagy Ferenc grafikus is alkotott könyvjegyet parasztházakkal, az előtérben festővel („Bánszki Tamás könyve”, 1938).

A festői realizmus és impresszionizmus képviselője Óföldsékon hunyt el, sírja a földéaki temetőben található. Festményei a debreceni Déri Múzeumban, a szegedi Móra Ferenc, valamint a makói József Attila Múzeumban tekinthetők meg. Magántulajdonban is jelentős mennyiségű Bánszki-mű található.

„A végtelenül szerényen és magányosan élt idős művészt mindenki tisztelte, szerette. Tamás bácsi úgy szórta szét közöttünk finom lírájú akvarelljeit, mint egy leveleit hullató öreg fa, mely épp oly észrevétlen távozik a természetből, mint ahogyan ő elment most a mi körünkől” – e szavakkal búcsúzott tőle Szelesi Zoltán 1971-ben. Munkásságából halála után több helyütt is emlékkiállítás rendeztek, például Földsékon (2008), Makón (1995, 2014), Debrecenben (2014), Szegeden (2015). A sokoldalú művészre a hazai ex libris életben való részvétele okán is van miért emlékeznünk.



8. ábra. Bánszki Tamás rézkarca, 118 × 90 mm

A szakirodalom-jegyzék elérhető a következő QR-kód beolvasásával:

